

Процесуальні особливості збирання відомостей, що характеризують особу підозрюваного

У статті досліджено пізнавально-практичну діяльність слідчого за участі інших суб'єктів кримінального провадження зі збирання, перевірки, оцінки доказів та їх процесуальних джерел, що стосуються особи підозрюваного. Відомості щодо особи підозрюваного можна отримати під час допиту з його показань і через спостереження за його поведінкою, мовою, мімікою тощо, а також під час обшуку, перед проведенням якого слідчий повинен мати певні відомості про особу підозрюваного, інтереси, спосіб життя, професію, навички, уподобання, захоплення, установити членів сім'ї, які проживають із ним, відносини між ними. Одним зі способів збирання доказів про особу підозрюваного є проведення його освідування для виявлення на тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Велике значення для встановлення та вивчення обставин, що характеризують особу підозрюваного, має експертиза, предметом якої частіше за все є такі обставини, що характеризують особу підозрюваного: стан здоров'я (фізичного й психічного), фізичні можливості, вік тощо.

Ключові слова: доказування, слідчий, підозрюваний, злочин, кримінальне провадження, слідчі (розшукові) дії.

Постановка наукової проблеми та її значення. У ході кримінального провадження доказуванню підлягають обставини, що входять до предмета доказування, а отже й ті, які характеризують особу підозрюваного. Особа, котра здійснює розслідування, зобов'язана зібрати, зафіксувати, перевірити, оцінити зазначені відомості про факти, що є доказами в кримінальному провадженні, та на їх основі в сукупності з іншими доказами прийняти обґрунтоване рішення. З'ясування особи підозрюваного в кримінальному провадженні має надзвичайне значення, оскільки може впливати на кваліфікацію кримінального правопорушення, свідчити про суспільну небезпечність правопорушника та, закономірно, впливає на кримінальну відповідальність і покарання за вчинений злочин.

Формулювання мети та завдань статті. Дослідження пізнавально-практичної діяльності суб'єктів кримінального провадження зі збирання, перевірки, оцінки доказів щодо особи підозрюваного та їхніх процесуальних джерел – мета цієї наукової статті.

Відповідно до цього ставимо такі завдання: 1) окреслити коло юридично значимих обставин, які характеризують особу підозрюваного; 2) проаналізувати можливості використання окремих слідчих дій із метою доказування обставин про особу підозрюваного; 3) навести науково обґрунтовані методичні рекомендації.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Як один із видів соціальної діяльності кримінальна процесуальна діяльність має пізнавальний характер. Здійснюючи досудове розслідування, компетентні органи для прийняття правильного й обґрунтованого рішення прагнуть відновити достовірну картину події, що сталася, пізнати всі її обставини та факти вчиненого. Досягнення останньої здійснюється за допомогою кримінального процесуального доказування. Це свідчить, що за своєю гносеологічною суттю доказування, яке пронизує всю кримінально-процесуальну діяльність, теж має пізнавальний характер [1, с. 5]. Усі обставини, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження, установлюються через кримінальне процесуальне доказування.

Кримінальне процесуальне доказування на досудовому слідстві – регламентована кримінально-процесуальним законом пізнавально-практична діяльність слідчого за участі інших суб'єктів кримінального процесу зі збирання (закріплення), дослідження (перевірки), оцінки доказів та їхніх процесуальних джерел [2, с. 113–114].

Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України, процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [3].

У процесі кримінального провадження доказуванню підлягають обставини, що входять до предмета доказування, а отже й ті, що характеризують особу підозрюваного. Особа, яка здійснює розслідування, зобов'язана зібрати, зафіксувати, перевірити, оцінити зазначені відомості про факти,

які є доказами в кримінальному провадженні, та на їх основі в сукупності з іншими доказами прийняти обґрунтоване рішення.

Слід, однак, зазначити, що докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом цього кримінального провадження, а також відомості щодо характеру чи окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого є недопустимими на підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 88 КПК України) [1].

У слідчого під час розслідування за допомогою проведення кожної без винятку слідчої (розшукової) дії є можливість установити та зібрати відомості, що характеризують особу підозрюваного й мають значення для вирішення кримінального провадження по суті. Слід зазначити, що обсяг таких даних під час проведення кожної слідчої (розшукової) дії не може бути однаковим, оскільки залежить від обставин, які досліджуються. Наприклад, під час допиту підозрюваного, свідка чи потерпілого можна отримати набагато більше відомостей, що характеризують підозрюваного, ніж при огляді місця події. Однак при проведенні огляду місця події можна встановити такі факти щодо підозрюваного, які встановити під час допиту не вдалося (допитувана особа просто забула повідомити про них або не знала такої інформації тощо). Якщо ж існування певних даних встановлено, то під час допиту можливе їх уточнення, як результат – отримання більшого обсягу необхідної інформації. За допомогою фактів стосовно підозрюваного, які, на перший погляд, не є суттєво важливими, можна встановити ті дані, що відіграватимуть важливу роль під час збирання відомостей щодо його особи надалі, при проведенні досудового слідства.

Під час проведення слідчих (розшукових) дій, отримання певного обсягу відомостей стосовно підозрюваного залежить від виду кримінального правопорушення, слідчої ситуації, що склалася, та особи підозрюваного. Наприклад, під час вивчення кримінальних проваджень встановлено, що набагато більше відомостей, які характеризують підозрюваного, слідчі збирають під час розслідування тяжких злочинів, ніж при розслідуванні злочинів невеликої тяжкості.

Для виявлення й фіксації відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів (ч. 1 ст. 237 КПК України) [3]. Слушно зазначає О. О. Волобуєва, що безпосередніми носіями інформації про особу, яка вчинила злочин, є її сліди, залишені на місці події [4, с. 201]. Огляд місця події в невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду (ч. 3 ст. 214 КПК України) [3].

Найбільш поширеною й повторюваною слідчою (розшуковою) дією, під час якої є можливість зібрати відомості, що характеризують особу підозрюваного, – є допит. Джерелом отримання зазначених даних під час допиту можуть бути потерпілий, свідки, підозрюваний та інші учасники кримінального провадження. Такі відомості можуть бути отримані в усній чи письмовій формах. Хоча при проведенні допиту всіх учасників кримінального провадження, крім підозрюваного, на практиці досить рідко встановлюються відомості, що характеризують його. Як зазначає Л. Д. Удалова, з огляду на те, що один і той самий свідок не може цілком охарактеризувати цього суб'єкта, потрібно залучати до допиту досить широке коло осіб, які в сукупності своїй могли б дати найбільш вичерпну характеристику його якостям і властивостям [5, с. 112].

Під час допиту учасників кримінального провадження можуть бути встановлені будь-які відомості, що стосуються особи підозрюваного, – починаючи від його анкетних даних та закінчуючи особливостями його характеру, відносин у сім'ї тощо.

Перед проведенням допиту слідчий повинен чітко визначити ті питання стосовно підозрюваного, які потрібно встановити під час проведення вказаної слідчої (розшукової) дії, спланувати хід її проведення, можливі непередбачувані обставини та питання, які можуть посприяти в отриманні інформації щодо підозрюваного.

Відомості щодо особи підозрюваного можна отримати під час допиту з його показань і через спостереження за його поведінкою, мовою, мімікою тощо. Допитуючи його, слідчий має можливість спостерігати наявність таких відмінних ознак його мови, як акцент, своєрідність у вимові окремих слів, словосполучень, що може свідчити про національність та належність такої особи до певного регіону. Якщо в розмовній мові підозрюваного присутній жаргон, то це може свідчити про минулу судимість особи. За жестами й позою також угадується, що людина мала досвід відбування пока-

рання в місцях позбавлення волі, навіть якщо вона не вживає жаргон і не має татуювань. Це виявляється в манері жестикуляції, позі, прийнятій під час слухання, характерному триманні сигарети тощо [6, с. 64].

Відомості стосовно підозрюваного можна отримати під час обшуку, перед проведенням якого слідчий повинен мати певні відомості про особу підозрюваного, інтереси, спосіб життя, професію, навички, уподобання, захоплення, установити членів сім'ї, які проживають із ним, відносини між ними. Усі перераховані дані можна встановити під час допиту підозрюваного та інших учасників кримінального провадження. Також у стані психічної напруги, що, зазвичай, властива для особи, яку обшуковують, відкрито виявляються певні якості й властивості її характеру. Інколи така особа висловлює ті чи інші думки, зауваження, які дають змогу судити про її світогляд, погляди, інтереси, потреби, соціально-психологічні особливості [7, с. 163]. Володіння такою інформацією набагато полегшить роботу слідчого під час проведення обшуку та надасть можливість отримати позитивний результат.

Один зі способів збирання доказів – проведення освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу (ч. 1 ст. 241 КПК України) [3]. Під час проведення освідування, крім слідів кримінального правопорушення (подряпини, плями крові тощо) на тілі підозрюваного, можуть бути виявлені інші індивідуалізуючі ознаки (родимі плями, татуювання, рубці тощо), за наявності яких слідчий може встановити причетність особи до вчиненого. Наприклад, під час допиту потерпілий указав, що в особи, яка вчинила щодо нього злочин, були певні особливості, а саме родима пляма великої форми на певній ділянці тіла. Провівши освідування та виявивши таку ознаку на тілі підозрюваного, слідчий отримає додатковий доказ причетності такої особи до вчиненого злочину.

Під час проведення освідування можуть бути встановлені особливості тіла підозрюваного (каліцтво чи фізіологічні особливості певних частин тіла, тощо), за наявності яких у слідчого виникають питання про те, чи міг підозрюваний, маючи такі ознаки, учинити кримінальне правопорушення певним способом, у зв'язку з чим відразу постає питання про перевірку можливості вчинення кримінального правопорушення цією особою через проведення слідчого експерименту (ст. 240 КПК України) [3].

Провівши освідування та виявивши на тілі підозрюваного татуювання, слідчий може отримати додатковий доказ причетності особи до вчинення кримінального правопорушення й установити обставину, що його характеризує. Наприклад, татуювання у вигляді павука на павутинні свідчить про те, що носій такого татуювання є наркоманом; жук або павук без павутиння, витатуювані між великим і вказівним пальцями руки, указують, що носій татуювання – злочинець, котрий учиняє кишенькові крадіжки [8, с. 238–239]. Наявність татуювань може свідчити як про кримінальне минуле їхнього носія, так і про певні вподобання та характеристики.

Слідчий експеримент – слідча (розшукова) дія, під час якої потрібно особливу увагу звернути на підозрюваного, оскільки є можливість уточнити чи встановити відомості, що його характеризують, та обставини, які мають значення в кримінальному провадженні. Під час проведення вказаної слідчої (розшукової) дії встановлюються такі якості підозрюваного, як сила, розум, наявність певних умінь, навиків, а також чесність, правдивість, відвертість або навпаки. Поведінка підозрюваного під час слідчого експерименту може дати відповідь на питання про те, що саме йому відомо про вчинене кримінальне правопорушення, чи вчиняв він його самостійно, чи ні, а також, як він орієнтується на місці події.

Велике значення для встановлення й вивчення обставин, що характеризують особу підозрюваного, має експертиза, предметом якої, найімовірніше, є такі обставини, які характеризують особу підозрюваного: стан здоров'я (фізичного та психічного), фізичні можливості, вік тощо.

Судово-психологічна експертиза може встановити психологічні риси особи, які мали прояв унаслідок учинення злочину, психологічний бік самого злочину – психічне ставлення особи до вчиненого, мотив, мету, потреби, рівень знань та їх прояви [185, с. 21–22].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, збирання відомостей стосовно особи підозрюваного є першочерговим елементом процесу доказування. Від того, наскільки якісно проведено збирання зазначених відомостей, залежить успіх процесу доказування в цілому.

Найбільш поширеною та повторюваною слідчою (розшуковою) дією, під час якої є можливість зібрати відомості, які характеризують особу підозрюваного, є допит. Під час допиту учасників кримінального провадження можуть бути встановлені будь-які відомості, що стосуються особи підозрю-

ваного, починаючи від його анкетних даних і закінчуючи особливостями його характеру, відносин у сім'ї тощо.

За результатами слідчого експерименту встановлюються такі якості підозрюваного, як сила, розум, наявність певних умінь, навиків, а також чесність, правдивість, відвертість або навпаки. Поведінка підозрюваного під час слідчого експерименту може дати відповідь на питання про те, що саме йому відомо про вчинене кримінальне правопорушення, учиняв він його самостійно чи ні, а також, як орієнтується на місці події.

Велике значення для встановлення та вивчення обставин, що характеризують особу підозрюваного, має експертиза, предметом якої найчастіш є обставини, які характеризують особу підозрюваного (стан фізичного й психічного здоров'я, фізичні можливості, вік тощо).

Джерела та література

1. Стахівський С. М. Докази і доказування у кримінальному процесі : наук.-практ. посіб. / С. М. Стахівський, Ю. М. Грошевий. – К. : КНТ Вид. Фурса С. Я., 2006. – 272 с.
2. Савонюк Р. Е. О понятии и содержании уголовно-процессуального доказывания в досудебном следствии / Р. Е. Савонюк // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. – 1998. – Вип. 2. – С. 106–122.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 376 с.
4. Волобуєва О. О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О. О. Волобуєва. – Донецьк, 2006. – 236 с.
5. Бурлаков В.Н. Личность преступника и назначение наказания / В. Н. Бурлаков. – Ленинград : Изд-во Ленинград. ун-та, 1986. – 88 с.
6. Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : монографія / Л. Д. Удалова. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2005. – 324 с.
7. Біленчук П. Д. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, Г. С. Семаков. – К. : МАУП, 2007. – 512 с.
8. Нор В. Т. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе / В. Т. Нор, В. М. Костицкий. – Киев : Выща шк., 1985. – 54 с.

Дуда О. Процесуальні особливості збору свідчень, які характеризують особу підозрюваного. В статті досліджено пізнавально-практичну діяльність слідчого при участі інших суб'єктів кримінального процесування по збору, перевірці, оцінці доказовості та їх процесуальних джерел, які стосуються особи підозрюваного. Свідчення стосовно особи підозрюваного можна отримати в час допиту з його показань і шляхом спостереження за його поведінкою, мимикою та іншим подібним, а також в час обшуку, перед проведенням якого слідчий повинен мати певні свідчення про особу підозрюваного, інтереси, образ життя, професію, навчання та інше, встановити членів родини, які проживають з ним, взаємовідносини між ними. Одним із способів збору доказів стосовно особи підозрюваного є проведення його свідчення для виявлення на теле слідів кримінального правопорушення або особливостей, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Велике значення для встановлення та дослідження обставин, які характеризують особу підозрюваного, має експертиза, предметом якої частіше є такі обставини, які характеризують особу підозрюваного: стан здоров'я (фізичного та психічного), фізичні здатності, вік та інше.

Ключові слова: доказування, слідствний, підозрюваний, злочин, кримінальне процесування, слідствні (розшукові) дії.

Duda. O. The Procedural Features of Collecting Information Describing the Identity of the Suspect. The article studies the cognitive practice of investigator involving other subjects of criminal proceedings in collecting, testing, evaluation of the evidence and procedural sources relating to the identity of the suspect. The information about identity of the suspect can be developed while questioning from his testimony and by monitoring his behavior, language, facial gestures etc. The information about the suspect can be developed also during the search, but prior to its execution the investigator must have some information about the identity of the suspect, his interests, lifestyle, occupation, skills, preferences, hobbies, to set his family members who live together as well as the relationship between them. One of the ways to collect evidence about the identity of the suspect is his examination to identify the body traces of the criminal offense or to find special signs but in a case when it is not necessary to conduct a forensic examination. Expert examination on receiving the information about the circumstances that characterize the identity of the suspect such as his health (physical and mental), physical abilities, age etc is of great importance to substantiate and to examine the facts.

Key words: probation, investigator, suspect, crime, criminal proceedings, measures of investigation (inquiry).